

Jaroslav D a v i d (Ostrava)

**RUDOLF ŠRÁMEK: PUTOVÁNÍ ZA NÁZVY OBCÍ
JIHLAVSKA. Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Sperát 2021,
120 s., ISBN 978-80-87542-38-5**

Jihlavsko – region na pomezí Čech a Moravy, osídlený až relativně pozdě, s výrazným podílem hornické kolonizace; oblast, kterou až do poloviny 20. století z velké části pokrýval největší německý jazykový ostrov (*Iglauer Sprachinsel*). Uvedené geografické, historické a jazykové charakteristiky na jedné straně podmínily vznik bohatého a pestrého souboru toponym. Na straně druhé však kvůli zmíněné spletnosti vztahů a okolností, včetně proměn správních hranic zejména ve 20. století a obtížné jednoznačné zařaditelnosti celku do Čech, či na Moravu, toponymie Jihlavska zůstávala mimo pozornost soustavného onomastického popisu. Neplatilo to však pro práce historiků a archeologů – v textech věnovaných dějinám osídlení centrální Českomoravské vrchoviny a jeho etnicitě hrála významnou složku i toponomastická analýza (např. Hejhal, 2012; Měřínský, 1990; Šimák, 2016; Zápotočná, 1998; viz též Šrámek, 1977), včetně prací Josefa Dobiáše (1927; 1931), v nichž byla poprvé využita metoda relativní chronologie, později rozpracovaná Vladimírem Šmilauerem. Šrámkova útlá knížka, již se budu dále zabývat, sice také vychází z historického základu (doklady toponym, dějiny kolonizace), ale jejím klíčovým tématem nejsou místní jména jako historické doklady či argumenty, nýbrž soustava toponym (viz s. 15–17, 23, též s. 4). Vycházejí z rekurzního přístupu (srov. Šrámek, 1999, s. 95–100), nezaměřuje se na vyložení jednotlivých místních jmen (srov. např. Zápotočná, 1998), ale výklad postupuje po tématech reprezentovaných typy jmen, přičemž stále sleduje širší souvislosti jejich vzniku, proměn, používání i vnímání (např. nevědecké etymologie).

Na počátku osmdesátých let 20. století vycházel v deníku *Jiskra*, novinách tehdejšího okresu Jihlava, seriál *Putování za názvy obcí Jihlavsko* (25 pokračování). Po téměř 40 letech od vzniku cyklu jeho autor Rudolf Šrámek připravil upravenou verzi ve formě monografie. Pro knižní vydání musela být jednak doplněna řada jmen, aby kniha pokryla celý dnešní okres Jihlava, jednak byl rozšířen jeho záběr o podrobnější popis vývoje německých jmen a názvů osad zaniklých ve středověku.

Rudolf Šrámek je nejen vynikající odborník, znalec české toponymie a dialektů, ale po celou svou vědeckou kariéru považuje popularizaci za nedílnou složku práce výzkumníka. Tomu přizpůsobuje strukturu a styl výkladu své poslední knihy (neuvádí výčty dokladů a detailní odkazy na odbornou literaturu), ale i omezení používání terminologie. Na několika místech tento aspekt zdůrazňuje, což je v situaci dnešní slovanské onomastiky zahlcené terminologickým novotvořením zvláště sympatické. Lapidárně to vyjádřil v úvodu: „Protože je tato kniha určena širokému

okruhu zájemců, nebude se v ní užívat cizích odborných termínů. „Místní jméno“ má tedy v ní význam „jméno sídlištní“. Pro nesídlištní objekty zachováváme obecně známější termín „pomístní jméno“. Místo jméno užíváme v titulu knihy i jejím textu také slovo „název“ (s. 12; srov. též s. 23). Přitom ale neslevuje nic z odbornosti onomastické práce. V knize odborník najde pojednání o propriálně pojmenovacím aktu i vztahu propriální sémantiky vlastního jména k apelativnímu významu jeho základu (s. 15–16), stejně tak je zde nastíněna toponymie Jihlavska v perspektivě modelového přístupu (s. 17–22). Laik je s výše uvedenými fakty seznámen, avšak v textu se žádné termíny nebo teoretické výklady neobjeví – Šrámek na příkladech srozumitelně ilustruje podstatu těchto jevů a procesů.

Vlastní výklad začíná u místních jmen (*Jihlava, Jihlávka, Dyje, Dyjička*), která vznikla transonymizací vodních názvů, jež představuje v kontextu evropské hydronymie i předslovanské toponymie. Následují jednotlivé typy místních jmen – obyvatelská, přezdívková, patronymická, mytební, deapelativní. Kapitoly věnují pozornost nejen etymologii konkrétních toponym, ale také jejich motivaci a jazykovým změnám, vždy v kontextu regionu i českých zemí. Šrámek do toponymické soustavy zahrnuje rovněž pojmenování zaniklých osad; v případě toponym z osobních jmen věnuje pozornost rovněž antroponymickému základu. Na tomto místě chci upozornit na jeden rušivý moment. Domnívám se, že spojení „mazlivá podoba“ (s. 31), „mazlivá zkratka složených osobních jmen“ (s. 46; viz též s. 35, 37) by bylo vhodnější nahradit např. výrazem „hypokoristická podoba“. Autor sice v úvodu zdůrazňuje srozumitelnost textu, jež určuje nepoužívání termínů, ale domnívám se, že tento jeden termín, navíc funkční, pokud by byl v úvodu vysvětlen, by plynulost porozumění textu nezkomplikoval. Navíc by tím byl eliminován zavádějící význam spojení „jméno mazlivé“, popř. „jméno domácké“.

Jako celek je práce prvním soustavným moderním popisem toponymie Jihlavska, a to nejen v detailu, např. okrsek toponym „církvevního motivu“ (*Popice, Cerekve, Cerkvička, Kostelec*, s. 73–77) nebo výklad vzniku jména *Helenín* (s. 58–59), ale především v celku. Velká pozornost je věnována německé toponymii oblasti v perspektivě oboustranného česko-německého vztahu a existence tzv. jmenných párů (Namenpaaren; s. 83–100). Je třeba pouze poznamenat, že některé dílčí výklady jmen nebo jejich motivace by si zasloužily aktualizaci, popř. doplnění. Mám tím na mysli např. interpretaci přezdívkových jmen typu *Pobikozly* jako přezdívek vzniklých mezi obyvateli sousedních osad, „kteří prokázali smysl pro dobrosrdečný humor“ (s. 29). Šrámek zde vychází ze své zkušenosti s folkloristickým materiálem (viz Šrámek, 1977), aniž by však čtenáři nabídl možnost pochybovat o této motivaci jako o obecném principu (srov. Lutterer, 1964). Podobně v případě toponyma *Žatec* by bylo možné uvažovat o jeho transonymizaci z Čech v rámci vnitřní kolonizace, již v raném středověku český panovník upevňoval svoji moc usazováním obyvatel z centrální oblasti zejména na Moravě (toponyma typu *Čechy*; srov. Zemlička, 2002, s. 48–50, 423).

Ti, kdo znají profesora Šrámka, vědí, že jeho výklad či debata s ním jsou vždy živé a plné nadšení pro dané téma. Autorovi, nevím, zda záměrně či nevědomky, se část jeho badatelského entuziasmu podařilo přenést i na stránky knihy. Když se zabývá vztahem vzniku místních jmen *Kostelec* (něm. *Wolframs*) a *Olbramkostel*, spojených jménem zakladatele Wolframa Schenka (s. 74), souvislost označuje slovy „je úžasně zajímavé“; o osobním nadšení a badatelské zainteresovanosti svědčí na několika místech použité hodnocení toponym a jejich dokladů jako „cenných faktů“.

Rudolf Šrámek se v krátké době již potřetí vypravil do regionu, k němuž má blízko. V případě kapitol věnovaných toponymii a jazyku jižní Moravy a severního rakouského příhraničí (Šrámek, 1999) je to území, s nímž spojil velkou část svého života, v případě Hlučínska (Šrámek, 2013) byla motivem návratu nostalgie po rodném kraji. Na Jihlavsku jej zavedla vzpomínka na výzkumy, které v oblasti konal se svou manželkou Martou Šrámkovou, folkloristkou. Ve všech zmíněných případech je spojnicí publikací cesta. Autor ji vyjádřil v názvu knihy o Jihlavsku výrazem *putování*; v podtitulu starších knížek je to slovo *průvodce – krajem a jeho kulturou* a *po místních jménech specifického regionu*. Ve všech případech je to nejen cesta prostorem a krajinou, ale i časem a vývojem jazyka. Tomu je uzpůsoben i formát knížky, který se vejde do kapsy batohu, i příloha, kterou je mapa pojednávaných místních jmen Jihlavska (s vyznačením zemské i jazykové hranice).

LITERATURA

- HAUSNEROVÁ, I. – ŠRÁMEK, R. (1999a): Glosár: Místní jména a jejich původ. In: A. Bartoněk – B. Beneš – W. Müller-Funk – F. Polleroß (eds.), *Průvodce krajem a jeho kulturou. Waldviertel, Weinviertel – Jižní Morava*. Břeclav: MORAVIAPRESS, s. 341–363.
- HAUSNEROVÁ, I. – ŠRÁMEK, R. (1999b): Jazyk a jména. In: A. Bartoněk – B. Beneš – W. Müller-Funk – F. Polleroß (eds.), *Průvodce krajem a jeho kulturou. Waldviertel, Weinviertel – Jižní Morava*. Břeclav: MORAVIAPRESS, s. 185–192.
- DOBIÁŠ, J. (1927): *Dějiny královského města Pelhřimova 1*. Pelhřimov: Musejní spolek.
- DOBIÁŠ, J. (1931): Německé osídlení ostrůvku jihlavského. *Časopis archivní školy*, 8, s. 1–92.
- HEJHAL, P. (2012): *Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*. Brno: Masarykova univerzita.
- LUTTERER, I. (1964): Psychologie pojmenování a tzv. přezdívková jména místní. *Naše řeč*, 47, s. 81–87.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. (1990): Vývoj osídlení Jihlavska do 13. století (Nástin). *Vlastivědný sborník Vysočiny*. Oddíl věd společenských 7, s. 129–141.
- ŠIMÁK, J. V. (1916): Krajina Německobrodská v době Husově. *Zprávy městského muzea v Německém Brodě*. Německý Brod: Nákladem kuratoria musejního, s. 51–56.
- ŠRÁMEK, R. (1977): Problematika studia přezdívek obcí. *Národopisné aktuality*, 1, s. 29–54.
- ŠRÁMEK, R. (1977): Název města Třebíče a místní jména v jeho okolí. In: R. Fišer – E. Nováčková – J. Uhlíř (eds.), *Třebíč. Dějiny města 1*. Brno: Blok, s. 177–181.

- ŠRÁMEK, R. (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- ŠRÁMEK, R. (2013): *Jména obcí a sídel na Hlučínsku*. Hlučín: Muzeum Hlučínska.
- ZÁPOTOČNÁ, A. (1998): Vliv německého osídlení na vývoj místních jmen na území Havlíčkobrodská a Jihlavská. In: L. Macek – P. Rous (eds.), *Češi a Němci na Vysočině*. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum, s. 75–142.
- ŽEMLIČKA, R. (2002): *Čechy v době knížecí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Jaroslav David
jaroslav.david@osu.cz
Katedra českého jazyka
Filozofická fakulta
Ostravská univerzita
Reální 3
701 03 Ostrava

Світлана Личук (Івано-Франківськ)

МИРОСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ ГАБОРАК: ПРИЗВИЩА ГАЛИЦЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК. Івано-Франківськ: Місто НВ 2019, 584 с.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття – активний період дослідження українських антропонімів. Особливо діяльними були два останні десятиліття, результатом яких стали дослідження мовознавців таких ареалів України: Середньої Наддніпрянини (Горпинич В. О.), Дніпровського Припоріжжя (Горпинич В. О.), Гуляйпільщини (Горпинич В. О.), степової України (Горпинич В. О.), Гуцульщини (Габорака М. М.), Північного Причорномор'я (Корнієнко І. А.), Центральної та Східної Донеччини (Новикова Ю. М.), Буковини (Бабич Н. Д., Колесник Н. С., Лук'янюк К. М. та ін.), Луганщини (Глуховцева К. Д., Глуховцева І. Я., Леснова В. В.), Запорізької Приазовщини (Стехна П. М.), Закарпаття (Чучка П. П.) та ін. Актуальним питанням та основним завданням лінгвістів залишається пошук нового фактичного матеріалу недосліджених територій України, його опис в регіональному та етимологічному аспектах.

На щастя, маємо ще одного поціновувача національно-культурних цінностей, насамперед української мови, Мирослава Габорака, автора дев'яти великих праць про походження географічних назв та найменувань людей.